

16:43

Дори и в тези мигове тя запазваше хладнокръвие. Той я следеше с поглед от стола, опрян на ръба на масата. Цялото му тяло пулсираше от напрежение. Пламъчето на свещта танцуваше от влизания през процепите на вратата въздух и по тавана играеха караконджулски сенки. Тя свали чехлите си, придърпа табуретката и стъпи на нея с босите си крака. Пресегна се и остави буркана със захарта в най-горния шкаф. Всичко трябваше да изглежда както винаги е било. Никой не биваше да се досети. От това до голяма степен зависеше успехът. Той въздъхна – желаше я. Проследи я как с умело, гъвкаво движение слезе от табуретката. Погледите им се срещнаха. В очите и на двамата имаше страх. Усмихнаха се.

Стенният часовник удари пет следобед. Оставаха четири часа, само четири часа. Странно притихнал бе градът навън. Този толкова жив и красив навремето град. Сараево! Преди малко, като дойде токът, не се сдържа и пусна касетофона. Из тишината се разля така любимата мелодия, *Sarajevo, Sarajevo, gdje je moja raja, gdje je moja raja!*¹, пееше Неда. Неда Украден. В ония тихи, спокойни, напоени с жасмин пролетни нощи. И сега бе пролет. Месец май. Най-хубавият месец в годината, но никой не пееше, нямаше и помен от мириса на жасмин. На пластове се наслояваха миризми на гнилоч и смърт. Трупове, лайна, човешки вътрешности и безнадеждност. Давор се усмихна при мисълта за песента. За Сараево имаше толкова песни, но тази на Неда безспорно бе най-добрата. Затвори очи и си спомни един от най-хубавите й клипове. Неда влиза с кола без покрив в града откъм Куршум джамия. Духа вятър и шалът на врата ѝ се вее, докато се носи онова *Sarajevo, Sarajevo, gdje je moja raja, gdje je moja raja!*... Спомни си как влизаха с автобуса в Сараево след лятната бригада на 1988 година. По радиоуредбата звучеше пак Неда. Целият клас се бе надигнал върху седалките и се дереше: *Sarajevo, Sarajevo, gdje je moja raja, gdje je moja raja!* И докато всички пееха, Давор се наведе към нея и я целуна. Непохватно, но дълго и страстно. Тя първо се стегна, а после омекна в ръцете му... Не, не беше първата им целувка, първата беше по-отпреди.

Сепна се и отвори очи. Айда седеше срещу него с изправен гръб на един от дървените кухненски столове. Притиснала плътно краката си един до друг, с пъхнати под бедрата длани, с леко притворени очи. С толкова характерния за нея жест прибра един кичур зад ухото си. Правеше го винаги, когато бе притеснена или замислена. Тялото ѝ излъчваше решителност и слабост. Намираще се на предела на силите. Две години живееха в този ад. Две години чакаха смъртта всеки ден. Две години не заспаха нито веднъж спокойно. Това трябваше да свърши. Още само четири часа мъчителна неизвестност, а после... после пълна неизвестност. Откъм улицата изтрополя количка, изляя куче, някъде в далечината отекнаха първите за вечерта изстрели. После само за миг стана спокойно, нереално спокойно. Чуваха се единствено часовникът, мъркането на хладилника и сърцата на двамата. След това съвсем наблизко падна снаряд. Прозорците потрепериха. Свещта почти угасна, сякаш и пламъкът, уплашен от тътена, се сниши до фитила. Давор и Айда се спогледаха. Вече нямаше усмивки. Лицата по време на война са изопнати от страх, с тъмни сенки под очите, с една постоянна тревожност, която излъчват погледите. Откъм мястото, където изтрещя снарядът, се разнесоха женски писъци. Чу се и вой на линейка. Обичайните шумове за Сараево, вече повече от две години.

¹ „Сараево, Сараево, къде е моят рай, къде е моят рай.“

„КОЙ ЗАПАЛИ ТАЗИ ВОЙНА?“

Кой запали тази война, се запита Давор. Този въпрос не му даваше мира. Всичко бе различно допреди няколко години. Хората живееха по братски в този толкова красив балкански град. Сети се за жасминовите пролетни нощи на Сараево и му се доплака. Не беше плакал отдавна, може би от края на осемдесетте, когато погребяха любимия му дядо, чието име носеше, а напоследък тайно си поплакваше. Но сега – не.

– Струва ми се, че удариха към детската градина – каза Айда.

Гласът ѝ, толкова хубав и мелодичен, когато пееше в женския хор на мюсюлманската общност в квартала, сега прозвуча дрезгаво и накъсано.

Давор се сепна.

– Да, Айда, и на мен ми се струва, че там удариха, мамка им – избяга от директния отговор той.

Детската градина на ъгъла на „Абдица“ и „Сепетаревац“. Как можеше да я забрави, та нали там се срещнаха за първи път.

Давор и Айда бяха родени в един и същи месец, юни, в една и съща година, шейсет и осма, и дори в един и същи ден – двадесет и пети. Живееха в два съседни панелни блока, подобни на панелните блокове във всички социалистически страни. Еднакви, грозни, безлични. С олющена мазилка, с напукани стени, с графити за футболни отбори, ръждиви метални антени по покривите, проснато на въжетата пране... С цялата бездушна сивота и равномерност на социалистическото ежедневие. Тогава и двамата нямаха представа ни от социализъм, ни от религия, ни от Югославия. Бяха две уплашени хлапета, поведени за първи път към детската градина. Вкъщи им обясниха колко ще е хубаво там и как ще има много деца и много играчки. Ала още щом прекрачиха дървените прагове на еднакво боядисаните врати на апартаментите си, и двамата надуха гайдата. Усещаха, че целият им свят се променя. Всъщност това бяха първите им спомени един от друг. Едно разплакано синеоко момченце, с килната накриво шапка и сополи, размазани по бузите, водено от притеснената, че закъснява за работа майка. Едно симпатично момиченце с трапчинки на лицето и две светлокестеняви плитки, което бе клекнало на тротоара и се дърпаше с всичка сила, а майка му се молеше, също притеснена, че закъснява.

„Към детската ли?“ – попита Самира, майката на Айда, Самира, която иначе бе спокойна жена.

„Към детската, ама сякаш сме тръгнали към болницата, ако го гледаш тоя“ – отговори Лада и посочи ревящия с пълно гърло Давор.

„Първи ден?“

„Първи ден, разбира се. Още не е видял какво е и вече протестира. Така сме с всичко, ако можем да ядем само супа топчета, да си играем само със Златко и да имаме само червени автобуси за играчки.“

Двете млади жени се разсмяха. Бяха се засичали, разбира се, нали живееха блок до блок, но не бяха се запознавали досега.

„Самира“ – подаде тя ръка, когато най-сетне успя да откъсне Айда от тротоара.

„Лада“ – отвърна другата жена и прехвърли ревящия сополанко от дясната в лявата ръка.

И изведнъж се случи чудо. Давор забеляза Айда и погледът му се прикова в кафявите ѝ очи. По-красиво нещо не бе виждал в живота си и той млъкна отведнъж. Някаква заставка профуча край тях и дори наду клаксона, защото те стояха по средата на улицата.

Беше толкова отдавна, сякаш никога не е било.

Беше толкова скоро, сякаш бе вчера.

Айда го гледаше право в очите и знаеше много добре за какво мисли той. Помнеше как инстинктивно го хвана тогава за ръка и пред смаяния поглед на майките им тръгнаха към детската градина. Типичната розово боядисана сграда бе само на петдесетина метра и натам вече вървяха притеснени още много разплакани деца, поведени от бързащите за работа майки и бащи. Той се препъна в някакъв камък и без малко да падне, но тя го удържа. И двамата помнеха отлично първия си ден в детската градина: през цялото време гледаха да са заедно, а вечерта бяха щастливи, че бабите им дойдоха по едно и също време и ги поведоха към еднотипните им панелни блокове с олющена мазилка.

„САМО МЪРТВИТЕ ВИЖДАТ КРАЯ НА ВОЙНАТА.“

На шести април хиляда деветстотин деветдесет и втора година тя беше тръгнала както всеки друг ден за факултета. Лекцията им беше от единадесет, но всъщност не се знаеше дали ще имат лекции, защото от няколко дни Сараево се тресеше като земетресението в Скопие. Зараждаха се спонтанни протести. Хората се гледаха уплашено, по улиците крачеха мъже в камуфлажни униформи и над града витаеше една страшна дума – *война*. Вече всички знаеха какво се случва в Хърватска. Смазани от цензурата, телевизите не показваха никакви страшни и кървави картини, но кой не знаеше, че там се води жестока братоубийствена война? И че всеки ден загиват хора.

В мултиетническо Сараево никой не вярваше, че може да бъде разрушен мирът между тези хора, които от толкова години бяха живели като братя – хървати, сърби, бошняци. Католици, православни, мюсюлмани... Само довчера, като имаше мач на *плавите* или концерт на Лепа Брена, изнасяха телевизорите пред входа и се събираха заедно, независимо от етнос и религия. Всички бяха югословени, както пееше Лепа, всички бяха хора. Вадеха кой каквото има – буркан желирано месо, туршия, люта валандовска ракия, домати, сирене, чесън. И заедно пееха песните на победата, и заедно псуваха съдията, и заедно плачеха след загуба, и заедно припяваха с Лепа: *Ja sam Jugoslovenka*. А днес...

Айда пресече по „Чемерлина“ – трябваше да мине през историческия център *Baščaršija* с дюкянчетата, кебапчийниците, уличните продавачи на семки и сладолед, после да стигне до река Миляцка и да се спусне оттам по крайбрежната към университета.

Едва беше стигнала до *Baščaršija*, когато откъм моста Връбаня започна да се стреля. Всъщност чу първо писъци и чак след това и изстрелите. Огледа се уплашена, но около нея имаше само също толкова уплашени лица. Мъже, жени, деца. С пролетни басмени рокли, със строги официални костюми, с ленени забрадки, с шалчета на „Железничар“. Всички бяха застинали като в ония смешни епизоди от немите филми или в приказките за вкаменени принцове и принцеси. После се разтичаха и настъпи хаос. Щураха се, държаха се за главите, плачеха. Продавачите трескаво прибираха стоката, въртяха металните лостове и спускаха кепенците.

Айда се опомни, притисна чантата с документите и учебниците до гърдите си и се понесе обратно към къщи. Стотици такива понесени от вятъра на войната пращинки бягаха, но нямаше къде да избягат. Айда никога нямаше да забрави оная миловидна баба със забрадка, която стоеше до нея, кръстеше се, гледаше небето и плачеше. Сълзите се стичаха забързани по двете страни на набръчканото ѝ преbledняло лице: беше лицето на войната.

Айда тръсна глава, за да прогони спомена. Спомените – и хубавите, и лошите – са излишен товар по време на война.

Видя го, че се е унесъл, наведе се над него и леко го побутна по рамото.

– Даворе, Даворе. Той отвори уплашено очи.

– Задрямал ли съм?

– Да – усмихна се тя и го целуна.

Давор скочи.

– Трябва да идеш оттатък при вашите – каза Айда. – Виж ги как са.

– А ти? – попита той.

– Аз ще измия съдовете.

– Ще измиеш съдовете? *Просто ще измиеш съдовете?*

– Да, нали все нещо трябва да се прави, не можем само да седим и да чакаме, ще се пръснем така. Хайде, върви при вашите.

Давор се отпусна. Напоследък дори когато спеше, усещаше тялото си напрегнато като пружина. Особено мускулите на краката и ръцете. И оная безумна тревожност, която се беше свила под гърдите му. Погледна Айда с любов и отиде оттатък в хола. Майка му беше коленичила пред разпятието, кръстеше се и плачеше, а баща му с разрошена и без време побеляла коса стоеше на средата на стаята и се чудеше накъде да хване.

– А, Даворе! Май удариха детската? Съвсем близко падна пущината.

– Да, и ние с Айда мислим така, май удариха детската.

– Тя добре ли е? Къде е?

– Мие съдовете, нали сготви и хапнахме. Има и за вас после да вечеряте.

– Остави сега вечерята – махна с ръка баща му, а майка му се облегна на студения радиатор и сви крака към гърдите си. – Остави я вечерята, ами дай да ударим по една ракия, че ще се пръсна.

Давор понечи да каже, че не иска да пие – не и тази вечер – но се усети навреме. Баща му можеше да се усъмни: всяка вечер, като почнеха бомбардировките, те пиеха по няколко ракии, защото само тогава се отпуснаха железните скоби в мозъците им.

– Дай по една – каза и седна на канапето.

Баща му отвори скърцащата вратичка на секцията, извади бутилка с прочутата валандовска ракия, с оная дървена стълба вътре, за която Давор като малък не можеше да се начуди как са я вкарали там. В бутилката жълтееше огнената домашна сливова, която варяха заедно.

– Слиовица – каза баща му и наля ракия в двете малки чашки.

– Живели – каза Давор и опита да се усмихне.

– Живели – повтори машинално баща му и двамата гаврътнаха отведнъж ракията.

Парещата ѝ топлина проряза гърлата им, двамата казаха само по едно звучно *Уф* и с абсолютно еднакъв жест, който сигурно се беше предавал от баща на син поколения наред в рода на Томашичите, избърсаха с ръкав устните си, а в очите им се появиха искри и заиграха малки ракиени дяволчета.

Навън вече се беше спуснал мракът. В хола, осветяван единствено от лоената свещ, се промъкваха страхът, нощният хлад, воят на сирени и далечна пукотевица. А някъде съвсем наблизо се чу просвирване на скорец. Скорец. Двамата се спогледаха.

Но какво по-нормално от скорец през пролетта?